

Régi és új feldolgozások egyetértenek abban, hogy a puritánus eszmék elterjedése hazánkban a Medgyesi által fordított első angol "kegyességi iratok" kiadásával és Bisterfeld gyulafehérvári munkásságával kezdődött.

Medgyesi Pál személyes szerepére, életére és irodalmi működésére vonatkozóan nem jelentéktelenek a hazai kutatás új eredményei. Esze Tamás "A magyar Praxis pietatis" című munkájában (Könyv és könyvtár. Debrecen 1963. 43-79.) Medgyesi első nagy fordításának, a század egyik legnépszerűbb könyvének 1636 és 1678 közötti hét kiadását elemzi részletesen. Jóval többet ad mint kiadástörténeti tanulmányt: teljesen új adatok alapján kimutatja, hogy az egyes edíciók milyen aktuális igényeket elégítettek ki, s ezzel Medgyesi munkásságának illetve magának a puritán mozgalomnak egy-egy etapjára vet világosságot. Bán Imre (Pedagógiai Szemle 1958, 964-974.) Comenius és Medgyesi viszonyát segít tisztázni új megállapításokkal. Újabb irodalomtörténeti összefoglalásaink a magyar műfordítás egyik uttörőjét látják Medgyesiben, aki a későhumanista írásmód "udvari piperé"-jével szemben tudatosan egyszerű, szinte polgáris stílust teremtett szélesebb olvasóközönsége kedvéért.

Jóval kevesebb eredménnyel dicsekedhet a hazai kutatás Bisterfelddel kapcsolatban. (Hetvenöt évvel ezelőtt jelent meg róla utoljára összefoglaló értékelés magyar nyelven. Modern méltatást csak Makkai László és Bán Imre monográfiáinak néhány lapján kapott.) Pedig ő tevékeny életének tulnyomó nagy részét Erdélyben töltötte. Huszonnégy éves korában telepedett le Gyulafehérváron s több mint negyedszázadon át - haláláig - ott volt tevékenységének központja. Több időt töltött egy magyar iskola vezető professzori

állásában, mint Opitz, Alsted és Comenius együttvéve.

Ugyanakkor latin nyelven publikált, s egész életében intenzív kapcsolatban volt nyugat-európai barátaival. Így nagy megbecsülést vivott ki magának messzé a határokon túl is. Ennek tulajdonítható, hogy a mai európai szakirodalom érdeklődéssel fordul munkássága felé. Angol kutatók a baconiánus természettudomány és a szigetországi vallási ujitás együttes jelentkezését a kontinensen nem utolsó sorban éppen Bisterfeld felfogásában látják. Legujabban pedig Paolo Rossi méltatja a modern európai enciklopedizmus képviselőinek sorában (*Clavis universalis. ~ Arti mnemoniche e logica combinatoria da Lullo a Leibniz. Milano-Napoli, 1960. 197-200, 238*).

E fejezet két darabja jó példa a Herepei-cikkek két szélsőséges típusára. Az első Medgyesi származásától és születésétől haláláig és leszármazottainak sorsáig - végigmegy élete és működése rajzán: korrigálja a régi szakirodalom sok megállapítását, kiegészít, s ami újat közöl, azt beilleszti az egész képbe. (Néhány hipotézise is figyelemreméltó; különösen az, hogy I. Rákóczi György politikai kiáltványai holland és angol változatainak fordításában és kiadásában Medgyesinek része lehetett.)

A második cikk pusztá adatfölsorolás. Bisterfeld sokirányú - pedagógiai, filozófiai, diplomáciai, teológiai és természettudományos - munkásságának megírásra váró modern földolgozása azonban bizonyára hasznosítani tudja majd - így, részletes kommentár nélkül is - az alábbi adatokat. Hiszen a hazánkban működött kiváló német tudós politikai szempontból sem érdektelen utazásairól, családjáról, a hozzá és tőle jövők útján fönntartott külföldi kapcsolatairól sok újat tudunk meg ebből a cikkből.